Povijest katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku.

[Od 1800. do konkordata 1914. godine.]

Napisao: **Dr. Vjekoslav Wagner**

I. Katolička crkva u Srbiji

(Povijesni dio)

(Nastavak)

Intrige protiv biskupa Strossmayera. Biskup Strossmayer više puta je spominjao i bečkom nunciju, a i Sv. Stolici, da će se zahvaliti na apostolskoj administraturi u Srbiji. Bilo je slučajeva, kada se time čak i prijetio. Ali nikada nije mislio da će pasti kao žrtva intrige, koja dolazi iz Srbije.

U vrijeme, kada je zbog represivnih mjera namjesništva biskup Strossmayer opet svom snagom počeo raditi na tome, da dokaže i Sv. Stolici i vladi srpskoj, da do mira i sredjenosti katoličke stvari u Srbiji neće doći, dok ne dođe do konkordata, dobio je biskup od kardinala kongregacije za raširenje vjere nov prijedlog gledom na katoličku crkvu u Srbiji.[133] Kardinal misli, da bi se u Srbiji morala ustanoviti nova katolička misija. Srbija traži samostalnoga natpastira za katolike, koji bi rezidirao u samome Beogradu i bio bi neodvisan od svake dieceze i svake strane misije. Kardinal misli ovdje na red premonstratenaca.

Biskup Strossmayer je iz ovoga predloga odmah opazio, da se tu ne radi o ničem drugome, nego samo o njegovome smaknuću sa administrature apostolske u Srbiji. List »Missiones catholicae cura S. congregationis de Propaganda Fide« piše u svome izvještaju za god. 1886.—1887: »Missio dioecesis Belgradensis ad interitum fere perducta in nunc est, ut iterum suscitiatur«.[134] Strossmayeru nije bilo teško doći do zaključka, tko je mogao dati takvu kritiku o stanju katoličke crkve u Srbiji. Misijonar u Nišu O. Wilibald Czok bio je po narodnosti Poljak a prefekt kongre-

[133] Pismo kardinala kongregacije za raširenje vjere od 27. XII. 1890. Bisk. arh. Đakovo, bez broja.

[134] Missiones catholicae ritus latini cura S. Congregationis de Propaganda Fide descriptae in annum 1887. str. 92.

gacije za raširenje vjere kardinal Ledohowski također Poljak, koji je svoga zemljaka, niškoga misijonara uvijek štitio. Strossmayeru je jasno bilo, da ovakav izvještaj nitko drugi nije mogao poslati, samo Wilibald Czok, koji je i inače nastupao kao veliki misijonar i reformator, a kardinal Ledohowski, kao njegov protektor, u svemu mu je vjerovao.

S druge pak strane Poljake i Mađare vezale su razne niti iz prošlosti. Oni su i politički i nacijonalno podržavali intimne veze. A tih godina stajao je Strossmayer u žestokoj opoziciji protiv Mađarima, kojima je bio trn u oku i kao apostolski administrator za Srbiju, jer im je bio na putu u njihovim aspiracijama prema Balkanu uslijed svojih tijesnih prijateljskih veza sa Srbima. U Mađarskoj su premonstratenci već onda imali u tri grada svoje katoličke gimnazije i zato je Mađarima preko svojih veza uspjelo predobiti kardinala Ledohowskija za to, da premonstratenci preuzmu misiju u Srbiji, jer su im samostani blizu Srbiji u Mađarskoj, a preko njih bi dobili i Mađari barem neke veze i neki upliv u Srbiji.

Plan je bio dobro smišljen, ali ga je Strossmayer odmah progledao. Zato energično odbija insinuacije lista Propagande, kao da je katolička misija u Srbiji na rubu propasti i tek sada, kako je došao Wilibald Czok, obnavlja se ona polako. Otvoreno poručuje zato biskup kardinalu Ledohowskom, da on ide samo zatim, da se njemu oduzme apostolski vikarijat nad Srbijom i da se time spriječi konkordat, a da ostane protektorat i politički upliv austro-ugarski. Dok je on vikar apostolski nikako ne može dozvoliti, da tamo dođu redovnici, a po gotovo ne premonstratenci. Ako Sv. Stolica traži, on će se zahvaliti na administraturi, ali nikako ne može dopustiti, da se traži drugo riješenje, nego sa konkordatom, a po gotovo se ne može dozvoliti, da katolička crkva u Srbiji dođe pod mađarskog biskupa.[135]

Isto to svoje stanovište izlaže biskup i Sv. Ocu i pisanje lista Propagande naziva »klevetom«. Ako mora pasti, neka bude cijena te žrtve dostojna, a to je konkordat.[136]

Da bi namjeru propagande što više oslabio, Strossmayer ponovno piše kardinalu Ledohowskom, da ima izvještaj, da Srbija ne misli promijeniti stanje katoličke crkve u Srbiji, jer je s njime zadovoljna i da nikada ne bi išta mijenjala, a da njega ne pita. To su samo intrige Wilibalda Czoka, koga će otpustiti, ako i dalje tako nastavi.[137] A misijonar Czok, da se izvuče iz optužbe biskupove, cijelu je krivicu bacio na austo-ugarskoga poslanika i na beogradskog i niškog austro-ugarskog konzula.[138]

---

[135] Bisk. arh. Đakovo, br. 111/1891.
[136] Bisk. arh. Đakovo, br. 235/1891.
[137] Ibidem, broj 272/1891,
[138] Ibidem, broj 483/1891.

Stvar se nešto smirila, ali je biskup Strossmayer od sada budnim okom pazio na misijonara Czoka i najstrožije mu naložio, da svoju misiju nikako ne smije napustiti bez privole biskupove. Zato mu je višeput i uskratio dozvolu za putovanje u inozemstvo, jer Wilibald Czok nije imao zamijenika, a misijonaru u Kragujevcu zabranio je da Czoka zamijeni u njegovome odsustvu.[139]

Ali se čini, da Wilibald Czok ni za to vrijeme nije mirovao. Početkom 1895. godine pita kardinal Rampolla, zašto papina enciklika »Praeclara« nije objavljena u Srbiji, koja je baš za Srbiju aktuelna, jer govori o istočnoj crkvi. Kard. Rampolli odgovara i kaže, da je enciklika prevedena na hrvatski jezik, da je razaslana po listu biskupije »Glasniku« i u posebnom otisku, a da je izdao i nalog svojim misijonarima, da encikliku u Srbiji objave, a ako to do sada učinili nisu, oni će o tome odmah izvijestiti svoga apostolskog administratora. U toj opomeni Sv. Stolice vidi biskup opet intrigu jednog čovjeka, koji piše protiv njega u Rim, kao da apostolski vikarijat u Srbiji ništa ne vrijedi.[140] A kada je Wilibald Czok javio biskupu, da je on encikliku već objavio, i to 8. jula 1894. po latinskome tekstu i opet 23. sept. 1894. po hrvatskome tekstu iz Glasnika biskupije đakovačke, biskupu je bilo jasno, da je tu opet Czok protiv njega intrigirao u Rimu, jer misijonari u Beogradu i Kragujevcu još nisu objavili tu encikliku.[141]

Misijonar O. Wilibald Czok pred sudom. Neki Karla Weiss, katolik, vjenčao se god. 1877. u pravoslavnoj crkvi u Smederevu sa nekom Julijanom, katolikinjom. Ovu je ženu napustio i sa odobrenjem pravoslavne konzistorije u Nišu vjenčao se mjeseca augusta 1894. u pravoslavnoj sabornoj crkvi u Nišu sa jednom drugom katolikinjom Katarinom Ilijević, premda je njegova prva žena Julijana još bila u životu.[142] Pod utiskom toga vjenčanja držao je Wilibald Czok u svojoj crkvi u Nišu 12. sept. 1894. govor o ženidbi i rekao, da je ženidba katolika nevaljana, ako nije sklopljena po propisima katoličke crkve, a po gotovo ako se netko vjenča po drugiput za života svoje prve zakonite žene.

Na osnovu toga govora podnio je Inokentije, niški pravoslavni vladika tužbu protv misijonara Czoka, oslanjajuć se na svjedočanstvo Karla Weissa, Antuna Ungara i Terezije Hartlovice, da je Wilibald Czok 12. sept. 1894. u niškoj katoličkoj crkvi »psovao i klevetao pravoslavnu crkvu i njene obrede kazavši, da ljudi, koji se vjenčaju u pravoslavnoj crkvi, ne dobivaju blagoslov Božji, tamo su vjenčanja itd. ludorije, hulenja, komedije i bez ikakve vrijednosti, tamo se ljudi ne mole Bogu, nego đavolu«.[143]

---

[139] Ibidem, broj 714. 973/1891, 1145/1894.
[140] Bisk. arh. Đakovo, br. 189. i 191/1895.
[141] Ibidem, br. 237. i 238/1895.
[142] Ibidem, br. 1338/1894.
[143] Ibidem, br. 23/1896.

Wilibald Czok branio se pred sudom i poricao, da je onako govorio, kako mu se to u tužbi pripisuje. Priznaje, da je rekao: »Katolici, koji se vjenčaju u drugim crkvama (t. j. nekatoličkim), ne dobivaju blagoslov Božji i da oženjeni katolici, koji se po drugiput vjenčaju, ili u svojoj katoličkoj ili u drugoj nekatoličkoj crkvi, a imaju zakonitu ženu u životu, prave komendije t. j. oni se nedostojno igraju sa svojom, ili sa tuđom vjerom«. Riječi »ludorije, hulenja, da se ljudi u pravoslavnoj crkvi ne mole Bogu, nego đavolu« poriče, da je rekao. Saslušavani su bili svjedoci za i protiv, mnogo se pisalo o tome i u novinama i na koncu je prvostepeni sud u Nišu 2. januara 1896. donio presudu, po kojoj se »Wilibald Czok kažnjava sa 4 mjeseca zatvora i plaćanjem svih parničkih troškova, što je iskazom dvojice zakletih svjedoka Antuna Ungara i Terezije Hartlovice a u nekoliko i svojim sopstvenim priznanjem utvrđeno i po zakonu dokazano, da je Wilibald Czok prilikom držane besede u katoličkoj crkvi kao sveštenik upotrebio izraze: da je vjenčanje katolika u pravoslavnoj crkvi jedna komendija i ludorija i što je u svojoj obrani tvrdio, da je i sadanji brak Weissov bigamija i ako je on stupio u drugi brak po blagoslovu ovdašnjeg pravoslavnog vladike«.[144]

Na ovu presudu uložio je Wilibald Czok žalbu na Apelacioni sud, a Strossmayer piše 23. januara 1896. ministarpredsedniku u Beograd i moli preko njega kod kralja pomilovanje za Czoka za slučaj, da bi i Apelacioni sud presudu Prvostepenog suda potvrdio. Biskup obećaje, da će misijonara Czoka iz Srbije za uvijek otpustiti. U vezi sa tom presudom izjavio je i sam ministar Franasović, da je govorio o tome sa ministrom pravde i sa kraljem i da su obojica vrlo negodovali, što se to dogodilo, te pošto im je nemoguće direktno na sâm sud uplivati, obećao je kralj, da će Czoka pomilovati, bude li i Apelacioni Sud potvrdio presudu Prvostepenog Suda.[145]

Apelacioni Sud još nije donio svoju presudu, kada je Strossmayer već odlučio, da će Czoka iz Niša odstraniti. Tu njegovu odluku potkrijepile su još dvije činjenice.

Neka katolikinja Viktorija Melcer iz Ljubljane ostavila je 500 forinti za misiju u Nišu. Strossmayeru se činilo sumnjivim, što je cijela svota ostala baš za Nišku misiju i on je naslućivao, da je i tu radio tajni upliv misijonara Czoka. Zatražio je zato od biskupa iz Ljubljane prepis oporuke, koju nije dobio, ali mu je sam biskup ljubljanski savjetovao u pismu svome od 18. IX. 1896. br. 2810., da razdijeli tu svotu na dva jednaka djela za Niš i Kragujevac. Biskup šalje zato misijonaru u Kragujevac 250 forinti, a drugu polovicu zadržaje kod sebe.[146]

---

[144] Bisk. arh. Đakovo, br. 425/1895. 23/1896.

[145] Bisk. arh. Đakovo, br. 23/1896.

[146] Ibidem, br. 1097/1896.

Drugo, što je biskup Strossmayer zamjerio misijonaru Czoku, bilo je, što je Czok i protiv zabrane biskupove, da bez dozvole napusti Niš, otišao od 19. do 27. augusta 1896. god. u svoj rodni kraj, u Šlesku, a za to vrijeme zastupao ga je bez znanja biskupova misijonar Biljan iz Kragujevca. Kao razlog toga putovanja naveo je misijonar Czok prikupljanje stipendija za misu i drugih milodara, da bi mogao živjeti.[147]

Ostavka biskupa Strossmayera. Na osnovu svih tih podataka piše biskup 2. okt. 1896. nunciju u Beč i moli, da se Czok što prije odstrani iz Niša. U molbi je biskup naveo sve što je mogao protiv Czoka i dokazivao, da je Czoka još prilikom imenovanja za niškoga misijonara kardinal Simeoni, tadašnji prefekt kongregacije De Propaganda Fide ovako opisao: »Wilibaldum Czok esse hominem dominandi et habendi cupidum« i da je poslije zadnje svoje javne afere i zbog presude niškoga suda postao nemoguć u Nišu.[148]

A 5. oktobra 1896. diže biskup misijonara Czoka sa službe misijonara u Nišu. Razlozi su: izostao je često iz misije, koju je ostavio bez svećenika; obraćao se direktno Propagandi u Rim; bio tužen sudu radi govora u crkvi i suđen; postao je zato kod Srba omražen; izostao i otputovao je bez biskupove dozvole; uticao je na testamenat Viktorije Melcer, da za sebe prisvoji svih 500 forinti; tužio je biskupa kongregaciji De Propoganda Fide i pisao, da je misija u Srbiji na rubu propasti; radio je na tome, da se Strossmayeru oduzme apostolska odministratura u Srbiji i da on sâm postane vikarom. Biskup mu ostavlja 2 mjeseca za koje si vrijeme ima naći drugo mjesto i predati sve svome nasljedniku po inventaru.[148]

Na Czokovo opravdanje i molbu, da mu oprosti, biskup ne popušta.[149] Misijonar Czok šalje nato sve spise o toj stvari Propagandi na kardinala Ledohowskija i čeka na njegovu odluku, po kojoj će se ravnati. Ujedno dostavlja biskupu riješenje Apelacionog Suda od 22. aprila 1896., kojim »se optuženi g. Wilibald Czok, katolički sveštenik iz Niša, za dela huljenja pravoslavne crkve otpusti ispod suđenja, no da plati sudu 10 dinara takse za nezadovoljstvo i svojim braniocima gg. Čedomiru Marinkoviću i Ljubi Obradoviću, advokatima iz Niša svakome po 140 dinara na ime branilačke nagrade«. Czok moli na koncu biskupa, da mu pošalje novaca, da bi mogao platiti dug za parnicu i odputovati iz Niša. Strossmayer ipak ne popušta, nego odgovara, da ma kakvo bilo riješenje Kongregacije, Czok mora iz Niša, ali od biskupa nikada neće dobiti novaca.[150]

---

[147] Ibidem, br. 1063/1896.
[148] Ibidem, br. 1173/1896.
[149] Bisk. arh. Đakovo, br. 1175/1896.
[150] Ibidem, br. 1240/1896.

Međutim je kardinal Ledohowski stao na stranu Willibalda Czoka i listom svojim od 13. XI. 1896. br. 20.642. izuzeo ga ispod jurisdikcije Strossmayera i sebi zadržao pravo, da mu sudi. Na to Strossmayer 26. nov. 1896. podnese kardinalu Ledohowskiju ostavku na čast apostolskog administratora u Srbiji. Isto javlja biskup i kardinalu Rampolli, te pošto mu je saopćio, da je Willibaldu Czoku od 1. dec. oduzeo misiju u Nišu, nastavlja ovako: »Pater Czok magnos et insolitos fautores et protectores habet, maximos autem Romae in Sacra Congregatione de Propaganda Fide. Maximus autem et constantissimus ejusdem fautor et protector est ipse Cardinalis, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide praefectus, de quo salva ceteroquin reverentia dicerem, quod patrem Czok ceu polonum non solum infallibilem sed plane impecabilem habeat. Addo hicce decretum, quod idem Cardinalis contra me edidit, et responsum meum ad idem. Ego hocce decretum mei demissionem et abdicationem interpretor; verum Sanctae Sedi Apostolicae et Eminentiae V. sincere confiteor, mihi jam pridem animum fuisse, vicariatui in regno Serbiae renunciandi, et pro Vicario Apostolico in Regno Serbiae toto pectore totisque viribus recommendandi praeclarissimum Archiepiscopum Vrhobosnensem Josephum Stadler. Ille in praesentibus adjunctis multos inimicos habebit, coram Deo autem et conscientia mea dico: Eumdem unicum huic muneri rite et cum fructu obeundo parem esse. Res in nostris adjunctis summi momenti est; ideo eumdem iterum iterumque Sanctae Sedi Apostolicae et Eminentiae V. intime commendo.«[151]

Biskup Strossmayer u istoj stvari piše 30. novembra i nadbiskupu Stadleru i javlja mu, da ga je predložio za svoga nasljednika u Srbiji: »Odstranio sam Czoka iz Srbije, želeći prije, nego što Vami Vikariat srpski povjeren bude, oprostiti Vas od kuge i pošasti. Ali stvar mi nije za rukom pošla, jer se kardinal Ledohowski živo zauzeo za svoga Poljaka i njega mojemu ugledu i mojemu pravu oduzeo. Ja sam to tako uzeo, da sam odpuščen i službe

---

[151] Ibidem, br. 1422. i 1474/1896.

U te dane pada i odlazak beogradskog misijonara Luke Falića. (26. X. 1896.) Na njegovo mjesto tražio je Strossmayer svećenika od nadbiskupa Stadlera, jer je računao, da će za njim Stadler postati apostolskim administratorom u Srbiji. Ali Nikola Odić, koga je htio Stadler poslati nije htio poći u Beograd, a tajnika nadbiskupa Stadlera Tomu Igrca nije htio primiti Strossmayer, jer nije znao njemačkoga jezika. Zato je Luku Falića naslijedio u Beogradu Ljudevit Topolković, katehet iz Rume. Luka Falić bio je najdulje vremena od svih misijonara u Beogradu. Došao je još god. 1882. i za tih 14 godina stekao je na sve strane mnogo simpatija. Još i danas se sjećaju neki Beogradani »pop Luke«. Strossmayer ga je 1891. g. imenovao začasnim prisjednikom duh. stola. God. 1895. dobio je Franz Josef-Orden, a kralj Aleksander podijelio mu je iste godine kontur ordena Sv. Save III. stepena.

vikara u Srbiji lišen i to lišen načinom dost uvrijedljivim i okrutnim. Ujedno sam po kardinalu Rampolli pisao i Papi i razložio mu stanje stvari po Bogu i po mojoj svijesti, moleći ga iz sve duše i iz svega srdca, da vikarijat srpski povjeri Vami«.[152]

Kardinal Rampolla u svome pismu od 5. XII. 1896. žali, što se Strossmayer zahvalio, ali se nada: »Ut res, quae hujusmodi resignationi occasionem praebuit, aliqua ratione componi valeat«.[153] Na molbu Sv. Oca Strossmayer još jedanput pristaje, da i dalje vodi poslove katoličke crkve u Srbiji, ali kao uvjet moli, da Sv. Otac naloži kardinalu Ledohowskom, da Czoka odmah opozove iz Niša i da mu dade drugo mjesto.[154]

Strossmayer se međutim ljuto prevario. Iz pisma kardinala Ledochowskog od 18. III. 1897. br. 22.034. doznao je, da je zbor kardinala proglasio Wilibalda Czoka nevinim i da zato nije moguće njega odstraniti iz Niša: »Remotionem praefati missionarii, cum jam innocens renuntiatus fuerit a tribunali appellationis Belgradensi, ab acatholicis judicibus constituto, haut posse absque gravi admiratione tum catholicorum tum ipsorum etiam schismaticorum perfici et Amplitudinis Tuae facile in injuriam verteretur si poena mulctaretur sacerdos catholicus, quem ipsi judices laici schismatici innocentem declaraverunt«. Još i opominje Strossmayera zbog strogih riječi, kojima se služio protiv misijonara Czoka i opominje ga na poštovanje, koje duguje Kongregaciji. Ovo je potvrdio 12. III. 1897. i Sv. Otac. Strossmayer nato 24. III. 1897. ponovno vraća Sv. Stolici čast apostolskog administratora u Srbiji: »Observo: prorsus evidens esse, judicium et sententiam de me latam a Sacra Congregatione de Propaganda Fide coincidere prorsus cum mei demissione, nam moraliter plane impossibile est, ut Episcopus et Vicarius Apostolicus, cujus dignitas et auctoritas tantum passa est, munus Episcopi et Vicarii Apostolici deinceps in regno Serbiae efficaciter et salubriter exerceat«. A 25. marta iste godine gorko se tuži radi toga Sv. Ocu i moli da ga razriješi dužnosti vikara apostolskog u Srbiji.[155] Sv. Stolica je molbu biskupovu i njegovu ostavku napokon 16. aprila 1897. uvažila.[156]

Josip Juraj Strossmayer bio je od 1851. do 1897. godine dakle punih 46 godina apostolskim vikarom katoličke crkve u Srbiji. Radio je odano za stvar katoličke crkve i borio se za njezina prava u Srbiji. Ali su njegovi protivnici bili močniji od njega. On je zbog svoje starosti već ranije pomišljao na to, da se odrekne svoje časti apostolskog vikara, ali se još nije zahvalio, kada je bio zapravo pobijeđen od svojih protivnika. Jer nemoguće je i zamisliti, da bi

[152] Bisk. arh. Đakovo, br. 1440/1896.
[153] Bisk. arh. Đakovo, br. 1440/1896.
[154] Ibidem, br. 1440/1896.
[155] Ibidem, br. 1534/1896.
[156] Bisk. arh. Đakovo, br. 372/1897.

zbog jedne afere, kao što je bila ova sa Wilibaldom Czokom, mogla Sv. Stolica ovako otvoreno stati na stranu jednog misijonara a protiv njegovoga biskupa. Tu su morali raditi za Czoka a protiv biskupa Strossmayera i mnogi drugi politički činioci. Možemo uzeti za sigurno, da je austro-ugarska, a u prvom redu mađarska politika svom snagom uticala preko svojih veza i na kardinala Ledochowskija, a i na samog Sv. Oca, da se Strossmayer odstrani iz Srbije. Zato smo i nešto opširnije ocrtali cijeli razvoj događaja, koji su doveli do toga, da se Strossmayer rastavi od katoličke crkve u Srbiji. Žalosno je samo to, što Srbi nijednom riječu, nijednim znakom nisu dali dokaza, da se teško rastavljaju od Strossmayera, koji im je bio velikim i iskrenim prijateljem.

Od Strossmayera do konkordata 1914. god. Strossmayer je upozorio Sv. Stolicu, da mu što prije imenuje nasljednika i to, bilo kojeg biskupa, bilo kojeg novog apostolskog vikara, pa je preporučio na to mjesto nadbiskupa sarajevskoga dr. Josipa Stadlera. Ali se čini, da kardinal Ledochowski nije shvatio dosta ozbiljno savjete biskupove. Jer katolička crkva u Srbiji nije dobila iza Strossmayera ni biskupa ni vikara. Propaganda je ostalim misijonarima preko Wilibalda Czoka dostavila, da ih potvrđuje u povlasticama, koje su dobili od biskupa Strosmayera.[157] Zato se Strossmayer ponova diže u interesu katoličke crkve u Srbiji i 25. aprila 1897. piše kardinalu Rampolli, da neka Sv. Stolica što prije uredi katoličko pitanje u Srbiji, jer crkva katolička ne može i ne smije ni jedan čas ostati bez svojega poglavara. Od svoje strane rado ostavlja i dalje svoja dva svećenika u Kragujevcu i Beogradu u službi crkve katoličke.[158] A 3. juna 1897. javlja bečkom nunciju da je u Srbiji položaj katoličke crkve postao sasma nejasan, jer Sv. Stolica još mu nije imenovala nasljednika. Iz toga se pisma doznaje i to, da je Czok ipak napustio Niš i otišao u Ruščuk u Bugarsku, a u Nišu namjestio i ostavio Julija Biljana, misijonara kragujevačkoga. Julije Biljan pita biskupa, da li je dužan slušati Wilibalda Czoka, na što mu biskup odgovara, da ga mora slušati samo onda, ako dokaže autentičnim dokumentima, da je dobio zato ovlaštenje od Sv. Stolice. Czok je napustio Niš mjeseca maja 1897. a da svome nasljedniku nije inventarno ništa predao. Strossmayer to sve navađa u svome pismu na bečkog nuncija, da bi ilustrirao, kakva je nastala dezorganizacija crkve u Srbiji i da bi se tu moralo odmah imenovati novog apostolskog vikara.[159]

Sv. Stolica je godine 1898. zaista i pokušala, da riješi pitanje crkvene uprave u Srbiji i povjerila katoličku misiju bosanskim franjevcima, a apostolskim vikarom imenovala O. Ivana Vujičića, franjevca iz Bosne. Ali se ta kombinacija u Beogradu nije primila,[160]

[157] Ibidem, br. 431/1897.

[158] Bisk. arh. Đakovo, br. 445/1897.

[159] Ibidem, br. 460/1897.

[160] Ibidem, br. 513. i 597/1897.

i franjevci nisu mogli doći u Srbiju. I na tome je i ostalo. U Srbiji su mjesto prijašnja tri ostala samo dva katolička svećenika jedan u Beogradu, a drugi u Nišu. Kragujevac od toga vremena nije imao više svoga svećenika. Ova dva svećenika stajala su ravno pod Propagandom, od koje su imale povlastice »Quinquennales«, ali nisu imali svoga crkvenoga starješinu. To stanje se nije promijenilo sve do konkordata 1914. godine.

Sijedi vladika Strossmayer, bivši administrator apostolski Srbije morao je za života svoga još jedanput čuti o Wilibaldu Czoku. O. Wilibald Czok pojavio se mjeseca novembra 1902. god. opet u Nišu, kamo je došao iz misije Belina Sistov iz Bugarske. Namjera mu je bila, da preuzme nišku misiju od O. Julija Biljana. Došao je i u Beograd i zatražio kod kralja Aleksandra audijenciju zbog ishođenja dozvole za svoj boravak u Nišu. Ali nije bio primljen od kralja i ako je još god. 1897. odlikovan ordenom Sv. Save III. stepena. Austro-ugarskog poslanika u Beogradu nije ni posjetio, jer njegov dolazak nije naišao na odobrenje kod austro-ugarskog poslanstva. Dozvolu za boravak u Nišu ipak je dobio od srpske vlade i on se odlučio, da ostane u Nišu, makar mu austo-ugarska vlada i uskratila godišnju subvenciju, jer će potrebni novac dobiti od Propagande.[161] Katoličku misiju u Nišu Wilibald Czok nije preuzeo, nego je tamo povučeno živio uz misijonara Biljana sve do svoje smrti (+ 19. I. 1903.). Sahranjen je na niškom groblju.

Biskup Strossmayer je umro god. 1905. a da ni je doživio, da njegova ideja pobijedi. Iza njegove smrti dala je đakovačka biskupija još jednog svećenika Srbiji, Roberta Bezetzkoga, koji je 1908. godine zamijenio Ljudevita Topolkovića u Beogradu i dočekao tamo i sklapanje konkordata 1914. godine.

Katolička škola. Katoličku je školu uz konzulat otvorio u Beogradu g. 1853. misijonar Enekes. Katolici su plaćali najamninu za učinonicu, a u koliko to nije bilo dosta, dopunio je austro-ugarski konzulat. U školi je u početku podučavao sam misijonar Enekes. God. 1858. dolazi prvi stalni učitelj Matija Dubec, koji je u školi imao već 45 djece. God. 1859. podučaje ručni rad učiteljica Terezija Petrović. Iz tog skromnog početka razvila se kasnije jedna brojno jaka i po radu odlična škola. Školu su potpomagali: Maria Empfängnis Verein iz Beča, godišnje sa 525, a kasnije sa 600 for.; Društvo Sv. Ladislava iz Budimpešte godišnje sa 200 for. i bečka vlada. Školu je kasnije preuzela sasma u svoje ruke austro-ugarska vlada i dala joj naslov katolička škola austro-ugarskog poslanstva. Škola je bila katolička, ali je ona zapravo služila austro-ugarskoj politici, da preko nje sačuva i širi svoje političke interese. God. 1888. imala je škola već tri razreda, a iduće je godine poslanik Hengenmüller želio, da ju proširi u četiri razreda. Nastavni je jezik bio njemački, a učilo se i srpski. Savjetnik poslanstva Pallavicini

[161] Bisk. arh. Đakovo br. 1428/1902.

tražio je god. 1889. da se u školi predaje i mađarski jezik, koji je kasnije postao redovnim predmetom za djecu mađarske narodnosti. Školske godine 1896/97. imala je škola dva učitelja i jednu učiteljicu, a upisano je bilo 293 djece. Upravitelj škole bio je uvjek beogradski katolički misijonar. Škola je bila privatna škola poslanstva pod nadzorom Ministarstva Prosvjete. Na ispitu je prisutan bio izaslanik vlade, koji je potpisivao i svjedočbe. Kasnijih je godina škola proširena u četiri razreda. U školi se podučavalo i odgajalo u austro-ugarskom duhu, te je škola više bila škola poslanstva, nego li katolička. Djeca, koja nisu pohađala tu školu, ostala su bez katoličke vjeronauke, a u srednjim školama učila su katolička djeca pravoslavni vjeronauk, ako nisu išla privatno katoličkom svećeniku na vjersku obuku.[162]

U Nišu je misijonar Czok god. 1888. također otvorio katoličku školu, ali pošto nije mogao plaćati učitelja, podučavao je on sâm. God. 1890. kupio je i jedno zamljište kraj crkve i sagradio školsku zgradu. Katolička škola u Nišu nije bila vezana na austro-ugarsko poslanstvo kao u Beogradu, ali je bila iz Beča također materijalno potpomagana.

Broj katolika u Srbiji. Generalna direkcija štatistike razpolaže sa statistikom o vjerama samo od god. 1890. Ranije se kod državnog popisa pučanstva nije brojila pripadnost po vjeroispovijestima. Novaković piše u svojoj knjizi: »Katolička crkva u Srbiji«, da je god. 1866. u Srbiji bilo 3405 katolika. Taj je broj porastao prvo godine 1878., kad je Srbija dobila na jugu četiri nova okruga, a još više od god. 1883., kad su u Srbiju došli mnogi strani radnici, najviše Italijani, da grade željeznice.

Broj se katolika od god. 1890. ovako mijenjao:

godine	1890.	11.596
»	1895.	10.411
»	1900.	9.423
»	1905.	nema podataka
»	1910.	8.435.

Broj je dakle znatno pao po svoj prilici zato, jer su mnogi radnici napustili Srbiju, a i zbog političkih prilika, osobito nakon aneksije Bosne, mnogi su katolici otišli iz Srbije.

U Južnoj Srbiji moglo je biti najviše 15 do 16.000 katolika, koji su imali svoga nadbiskupa u Prizrenu i oko 10 svećenika. Prema tome broj katolika god. 1914. nije bio veći od 24 do 25.000. Zvanična je Srbija kod sklapanja konkordata uzimala, da u Srbiji ima aproksimativno 30.000 katolika.

---

[162] Bisk. arh. Đakovo, br. 926/1853. 562/1858. 306/1859. 1095/1897. 160/1860. 304/1864. 726/1875. 586/1878. 1066/1885. 71/1889.

Katolički misijonari u Srbiji.

1. U Beogradu:

Karla Mařjk,	1845.	—	1847. god.
O. Tiburcije Tkalcsecz,		do	1853. god.
Ivan Enekes		»	1855. »
Edmund Bocskor,		»	1861. »
Robert Thurmayer,		»	1867. »
Dr. Stjepan Babić,		»	1871. »
Janko pl. Brigljević,		»	1878. »
Vilko Babić,		»	1883. »
Luka Falić,		»	1896. »
Lujo Topolković,		»	1908. »
Robert Bezetzki,		»	1914. »

2. U Nišu:

Cesar Tondini,	1883.	—	1884. god.
Wilibald Czok,		do	1897. »
Julija Biljan,		»	1916. »

3. U Kragujevcu:

Većeslav Edinger,	1885.	—	1894. god.
Julije Biljan,		do	1897. »

Katolički su misijonari u Beogradu bili u odvisnome položaju prema austro-ugarskom poslanstvu, pošto im je i crkva bila do god. 1888. u samoj zgradi konzulata, a kasnije u dvorištu poslanstva. Plaćala ih je austro-ugarska vlada preko svoga poslanika. Zbog toga je njihov položaj, a u mnogome i rad ovisio o raspoloženju konzula odnosno poslanika, koji su ih često smatrali kao svoje činovnike i tako s njima i postupali. Zato je većina misijonara napustila Beograd zbog konflikta, koje su imali sa konzulima i poslanicima Austro-Ugarske. Iz biskupske arhive u Đakovu vidi se, da su se misijonari mnogo više tužili biskupu na konzule i poslanike, nego na same Srbe.

(Nastavit će se)